

taten, door de Synode aangewezen, hem de volgende verklaring voorgelegd:

„Ondergeteekende verklaart met de beslissingen van de Asser Synode in te stemmen maar behoudt zich het recht voor, waar hij bezwaar heeft ten opzichte van hetgeen daar gezegd wordt inzake de slang en haar spreken een gravamen in te dienen en belooft zulks bij de volgende Synode te zullen doen, opdat deze daarover beslisse.

Hij belooft voorts dit bezwaar noch openlijk, noch heimelijk te zullen drijven of leeren, noch daarover te zullen schrijven. Tevens verklaart hij hangende dit appel zich te zullen houden aan de resoluties van de Generale Synode van Assen, ook wanneer hij algevaarlijkge wordt naar de meerdere vergaderingen en zoo hij meent om der conscientiewil dat niet te kunnen doen, zal hij zich van het deelnemen aan deze Vergaderingen onthouden.

Waar Ds van Duin onderteekening weigerde werd hij tot 6 Juli o.k. geschorst.

Hoe jammer, dat het zoover komen moest.

Men zal niet kunnen zeggen, dat de beide kerkeraden, gesteund door de Deputaten, niet zoo ver mogelijk zijn gegaan.

Het zou ons niet verwonderen, wanneer velen oordeelen, dat zij haast te ver zijn gegaan.

De verklaring aan Dr G. ter teekening voorgelegd, werd hier niet met eenige wijziging gebruikt. Met zijn speciale bezwaren werd gerekend.

Die bezwaren werden tot op zekere hoogte geëerbiedigd.

Hem werd toegestaan een gravamen in te dienen op een bepaald punt, waarover de Synode uitspraak deed, mits hij hangende de indiening van dit gravamen voor zijn gevoelens geenerlei propaganda maakte.

Wel is men tot het uiterste met hem gegaan. Wel een bewijs, hoe onwaar het is, dat er in onze kerken terreur zou worden geoeft!

Moge Ds van Duin voor onze kerken behouden blijven!

HEPP.

LITERATUUR EN KUNST.

De oorzaken van de psycho-pathologische verschijnselen in de moderne romanliteratuur.

I.

Eenige maanden geleden handelden we in een artikelenreeks over „het psycho-pathologische element in de moderne romanliteratuur“.

Eerst omschreven we het begrip zelf en de invloeden, die in de moderne romanliteratuur het psycho-pathologische element inbrengen, de vele „ismen“, die evenzoo vele ziektebeelden zijn van onzen tijd. Daarna beschouwden we in achtereenvolgende artikelen de gegevens, waaruit de moderne romans zijn opgebouwd: de gegevens op sexueel en moreel gebied (met al de consequenties, die daaruit volgen) de gegevens, die liggen op religieus terrein en dragers zijn van een wonderbaarlijk-fantastisch soort religiositeit, de gegevens eindelijk die de algemeene levenspraktijk betreffen.

Bij de overweging van dat alles nu kwamen we te staan voor een onrustbarende lange rij van abnormaliteiten, die in hun veelvuldigheid en om hun gehalte alle recht geven om te spreken van een voortwoekerend ziekteproces, te gevaarlijker, omdat deze psycho-pathologie van zeer infectueus karakter blijkt te zijn en de verzieking vrijwel algemeen begint te worden.

Als vanzelf drong zich bij en naast de beschouwing van de feiten ook de vraag op naar de oorzaken van deze psycho-pathologie. Maar voor de beantwoording van die vraag hadden we toen de noodige ruimte niet meer beschikbaar (andere dingen vroegen om behandeling) en dus lieten we dit gedeelte van onze stof tot nader gelegenheid overstaan.

Thans kunnen we in een korte artikelenreeks, daarop terugkomen; en dus schrijven we in de eerstvolgende nummers over: de oorzaken van de psycho-pathologische verschijnselen in de moderne romanliteratuur.

De bepaling van het begrip psycho-pathologie voerde ons tot de conclusie van Scharlen, dat in de abnormaliteiten, welke zich in den modernen roman voordoen, zich een vergroeiing openbaart, een uitwas, die geen aanspraak meer maken kan op den naam van kunst. Daarmee is aanstonds aan de orde de vraag, van welke elementen het psycho-pathologische dan een uitwas is en het onderzoek, dat we naar de oorzaken van het verschijnsel der verzieking willen instellen, moet dus op de beantwoording van deze vraag zich richten.

Het ligt voor de hand, dat de elementen, die we bedoelen, moeten liggen in de lijn, waarlangs zich de nieuwere literatuur heeft ontwikkeld. Want uitwas is te sterke was, vergroeiing. En bij nader beschouwing blijkt dit ook.

Daar is allereerst het individualisme.

Meer dan eens hebben we in deze rubriek gesproken over het individualisme der Tachtigers. Steeds hebben we daarbij den nadruk er op gelegd, dat dit individualisme in z'n ontstaan ongetwijfeld een element van groote waarde voor de literatuur is geweest, aangezien het leven, gloed,

kleur gebracht heeft in de in vormen verstarde kunst en omdat het aan „de emotie“, de ontroering, die voorwaarde is voor alle kunst en dus ook voor romankunst, ruimte liet. Dat dus de Tachtigers het individualisme op den voorgrond hebben gebracht (daarbij wijzende op de kunst van alle eeuwen) is zeker een feit van betekenis in verband met den groei der literaire kunst.

Maar het individualisme draagt ook een gevaar in zich. Ook daarop hebben we bij herhaling gewezen. De accentueering van het persoonlijk inzicht, gevoelens, willen, leidt er heel licht toe, dat de noodige begrenzing verwaarloosd of vergeten wordt, en dan is onttaarding in bandeloosheid het zekere einde.

Die mogelijkheid nu is meer en meer werkelijkheid geworden. Het individualisme is onder de jongeren zoozeer gaan overheerschen, dat het een soort van zucht werd anders te zijn dan anderen, in denken en in doen, dat men volstrekt iets eigens, iets persoonlijks zocht te bereiken, ook al raakte men daarbij geheel los van wat binnen algemeene bevattings ligt. Frans Coenen, zelf romanschrijver, zegt in z'n „Studien van de Tachtigerbeweging“, dat het individualisme gaandeweg alle contact met de menschen, met de maatschappij, met het omringende leven heeft verloren en dat het eenige geluid, waar de jongeren naar luisteren, is geworden de spraak der dingen in het eigen hart. Hier staan we nu voor een uitwas.

Want wel vloeide het individualisme voort uit den aard der Tachtigersbeweging, die immers schoonheid gelegen achtte in de erkennings- en herscheppingsvreugde van den kunstenaar, maar daaronder werd verstaan de noodzakelijkheid van persoonlijke gewaarwording, wil er van artistieke mededeeling sprake zijn, en niet het zich volkomen losmaken van de omringende verhoudingen en het zich uitsluitend concentreren op zichzelf. Men gevoelt dat in dit laatste, 't welk de praktijk is geworden van het individualisme, de verworping ligt.

De beoefening van „de kunst om de kunst“, zooals de bekende leus luidde, werkte deze vergroeiing in de hand. Want die deed de dingen zijn, zooals de kunstenaar ze zag, m.a.w., ze waren mooi of leelijk, al naar de kunstenaar ze beschouwde: een op zichzelf niet-mooi voorwerp kon in z'n weergave mooi worden. Alles kwam aan op de „visie“ van den kunstenaar. Daarbij, aldus zegt Coenen in het boek, dat we noemden, „daarbij was het geen factor van overweging (of zulk een visie) overeenkwam met wat de menigte hoorde of zag en nog minder, of de vorm, waarin de kunstenaar zich uitte aan de menigte zou bevallen of door haar zou begrepen worden“. De kunst immers slechts om de kunst!

Dat nu is de vergroeiing, die tot het psycho-pathologische heeft gevoerd. Want het individualisme, dat, in z'n ruimte-laten aan de persoonlijkheid een verwijding scheen, een verwijding van de kunst en haar openbaring, werd zoo „een fatale verenging“. Coenen beschrijft die verenging aldus: „Die individualistische tendenz, die afscheidende of kristalliseerende geesteswerking, maakt de persoonlijkheid los uit het maatschappelijk verband. Wordt nu die uit het collectieve gevoelsleven losgemaakte persoonlijkheid niet weer opgenomen in een ander verband, in een ziels- of zinsverband met de stof-felijke en geestelijke wereld, dan blijft zij ganschelijk zonder verband in de samenleving, waar zij voortaan van vervreemd is“. En „dan groeien de vermogens van den eenling, die zich nu uitleven wil“. Door de concentratie op het eigen-ik dus raakte de kunstenaar steeds verder af van wat voor hem als mensch normatief was en die „fatale verenging van de persoonlijkheid“ heeft tot de psycho-pathologie gevoerd. Niet slechts werden voor den kunstenaar weggenomen de begrenzingen, die voor den mensch bestaan, maar elke uiting en iedere stofkeuze, al lagen ze nog zoover buiten de sfeer van het gewone, werd geijkt als goed en echt. De kunstenaar had niet slechts het volste recht te schrijven wat hij wilde, maar hij behoefde bovendien niet in het minst rekening te houden met iets of iemand anders dan zichzelf.

Zoo moest individualisme wel voeren tot allerlei effecten, die door een ander niet meer mee te voelen zijn, die liggen buiten het normaal-menschelijke, d.i., die psycho-pathologisch zijn.

We komen dus tot de conclusie, dat allereerst het individualisme in z'n doorwerking een van de elementen is, die bij een onderzoek naar de oorzaken der psycho-pathologische verschijnselen moeten worden genoemd.

In het volgend artikel hopen we op een tweede, niet minder gewichtige factor te wijzen.

C. T.

PERS-SCHOUW.

Over Augustinus en de Augustinaansche Synode.

Ten besluite op hetgeen we uit „De Heraut“ mededeelden omtrent Prof. Kuyper's weerlegging van de bewering, dat Assen een banvonniss zou hebben uitgesproken over Augustinus, geven we nu het laatste „Heraut“-artikel nog 2 uitspraken.

Na vermelding van een citaat uit Augustinus, zegt Prof. Kuyper:

En na dit citaat te hebben aangehaald, gaat Augustinus dan aldus voort: „Nu echter, omdat God gewild heeft, dat ik deze dingen nauwkeurig zou bezien en overwegen, heb ik, en niet vruchteloos naar ik meen, geoordeeld, dat deze arbeid „door mij zelf“ kon verricht worden en heb ik in dit boek aangetoond, dat dit Schriftgedeelte „niet volgens de allegorische manier van spreken, maar in letterlijken zin moet worden verstaan“. Ieder lezer kan nu nagaan wat er waar is van de bewering, dat Augustinus dit citaat zou hebben aangehaald, om daarmee te kennen te geven, zooals de heer Van Haeringen beweert, dat hij „deze allegorische exegese nog geheel voor zijn rekening nam, er geheel mee instemde en ze niet als een zonde zijner jougd beschouwde“.

En tenslotte, als het loopt over de „zintuigelijke waarneembaarheid“, zegt de hoogleeraar:

Want omtrent de zintuigelijke werkelijkheid van dit alles, de corporalitas, zooals hij het noemt, verklaart hij op grond van wat de Schrift zelf zegt, volkomen zekerheid te hebben. Het is dan ook wel opmerkelijk, dat Augustinus juist bij den aanvang van dit achtste boek, als hij het Paradijsverhaal behandelt, gaat, de verklaring aflegt, dat „God gewild had“, dat hij door een nauwkeuriger onderzoek zou aantoonen, dat deze dingen niet allegorisch, maar letterlijk door ons moeten worden verstaan.

Het is goed, dat Augustinus ter sprake kwam. Niet alleen, om de poging, om hem tegen Assen op te roepen, te leeren beoordeelen, maar ook om te weten, hoe men denken moet over allen, die meenen, dat het in Assen ging om „enkele bijzonderheden“. Het is goed, dat ook Prof. Haitjema eens over Augustinus zich uitsprekt. In zijn dezer dagen verschenen boek over Karl Barth kan hij van den Zwitser geen afscheid nemen zonder even naar Assen een uitstapje te doen. Eenerzijds merkt hij op, dat Dr Geelkerken het zich maar verbeeld heeft, dat hij met zijn bezwaren tegen de Asser-synode haar verbeteren kon en het verlossende woord spreken. Maar anderzijds zegt hij, dat hij in de Synode van Assen, gelijk in heel de tegenwoordige Calvinistische theologie, een seculariserings-proces (proces van verwereldlijking) opmerkt. Een term als „zintuiglijk-waarneembare werkelijkheid“ acht hij „zuiver wereldsch van signatuur“. Blijkbaar is ook Augustinus (met zijn „corporalitas“ — zie het citaat van „De Heraut“) verwereldlijkt. Een troost voor Assen.

Maar hoe een hoogleeraar het klaar speelt, te doceren, zonder gebruik te maken van begrippen en onderscheidingen, die langs denzelfden weg en naar dezelfde methode verkregen zijn, als hier gewraakt worden, is ons een raadsel. Eerlijk gezegd, acht ik het een onmogelijkheid; vooral als ik denk aan Prof. Haitjema's belijdenis (Hoogkerkelijk Protestantisme), dat hij het geheele probleem van de religieuze waarheidskennis in verband met kerk, ambt en sacrament, „Platonisch“ zag. Het lijkt me trouwens in strijd met zijn pleitrede voor Athanasius, die veel harder dan Assen streed voor het zuivere begrip en is misschien het best te verklaren uit de stille overtuiging, dat Augustinus en Athanasius bij de dogmatische werkzaamheid wel maar dat Assen niet had het „grote gezicht“ van en op Gods liefde in de verlossing. Een hypothese dus, die niet met de liefde alle dingen hoopt. Er is trouwens bij velen een wellust voor het paradox, die niet hoven het dogma uit komt, maar bij gezonde ontwikkeling er door overwonnen wordt; den wellust — bedoel ik natuurlijk. Maar deze wellust is ook een openbaring van de secularisatie der theologie. Het paradoxale is eer bij den dogmatischen mensch tot geldigheid gebracht in zijn scherpe formulering, dan bij den man, die op het paradox wel verliefd worden wil, maar er niet mee trouwen. Dit laatste laat hij aan den dogmaticus over.

Doch dit is maar een uitstapje. Augustinus en Assen zijn voorloopig samen, en Prof. Haitjema ziet toe.

De post en de kerk.

In de door Dr J. G. Geelkerken geredigeerde Kerkbode schrijft de heer Hamerling o.m.:

In „Mededeelingen aan de leden van de Gereformeerde Kerk van Amsterdam-Zuid“, te weten „binnen het verband“, komt, onder 't geen de Commissie van Beheer der gemeente heeft mede te deelen, onder meer het volgende voor: „Een trouwe zuster, die thans niet meer in de Gemeente woont, bezorgde een brief met f.50 met een wonderlijk adres, n.l. „Aan de getrouwen van Gods Woord en de belijdenis“.

Toen indertijd een gift bezorgd was bij Dr Geelkerken onder 't adres: „Aan de Algemeene Christelijke Kerk“, welke gift door Dr G. werd bestemd voor de Evangelische Alliantie, maakte Ds K. Schilder de opmerking, dat we nu 't adres wisten van de Algemeene Christelijke Kerk en vroeg hij, of 't niet gewenscht ware, de Post daarvan mededeeling te doen.

Ik vraag nu op mijn beurt, of 't niet op zijn plaats was, wanneer ook dit adres bij „Tante Post“ gedeponeerd werd, maar dan geheel gewijzigd. Hoe ik 't dan zou willen laten luiden, zal uit 't volgende blijken.

Aangenaam zou het zijn, ook in dit geval, de gedachte van Ds K. Schilder aangaande deze kwestie omtrent het juiste adres, nu eens te mogen vernemen.

Met het grootste genoegen zal ik den heer Hamerling mijn meening zeggen. Maar op één voorwaarde, dat hij eerst aan zijn lezers zegt, wat ik

geschreef dat heb ik opmerking toegepast.

in vervolg namen me nemen we Kerkbode:

Mijnzvrugdagnisch berbond met de h hun voor in den na Assen, h waarop neerges En toen reeds on-

We pla uit plichts bescheid. looven we hij ze even waken niet Waarom

De J. G. dat de ker

Hij loo bestaan v werkelijk tot idee onwetensc logie, enz alleen de niet aan de opstat leven de v des Satar

HIER is WAAR: H spreken, al de, dat de dat hij de

En dan „Amst. Ke wordt. Wie ren zou heel leger en die var dron anou En was S werd geze Hoe er o.a. Ds Ha berinnert a beurtten wa waaronder

De heel geleden door de G lezing is Dr G. zel van ons Nu kan ger lijstje licht verla maar de onzuiver, ons land.

Misschie de feiten z kerken als doen, de afzett bekend wa uitgenoodig dat nog we afdeeling v vergadering gelijk de D moet nuch een alles Hoe Dr A. Jansens ken, in de

Maar h Hij heeft node. Ha kerkelijke Geelkerkie een air ar het doel roerende koopen, o De meth in de „Am niem, en c

In een den predi raad, wor De predik gedragen, node ten den predi Dat zin zien, waan lieden tra

usinus, zegt

l. gaat August-
at God gewild
zou gezien en
maar ik meen,
zelf" kon ver-
stoond, dat dit
rische manier
moet worden
al er waar is
at zou hebben
geven, zooals
ij „deze alle-
rekening nam,
n zonde zijner

zintuigelijke-
naar:

jkheid van dit
ent, verklaart
egt, volkomen
l opmerkelijk,
at dit achtere
delen gaat, de
at hij door
men, dat deze
loor ons moe-

ake kwam,
tegen Assen
t, maar ook
over allen,
om „enkele
rof Haitjema
In zijn dezer
arth kan hij
zonder even
erzijds merkt
aar verbeeld
n de Asser-
verlossende
hij, dat hij
el de legen-
sacralisatie-
opmerkt,
re werkelijk-
signatuur",
n „corporali-
aut" verwe-

ar speelt, te
van begrip-
aazelfden weg
zijn, als hier
leerlijk ge-
vooral als
is (Hoogker-
ele probleem
verhand met
h" zag. Het
leltrede voor

streed voor
het best te
ugustinus en
amheid wel
gezicht" van
n hypothese
n hoopt. Er
voor het pa-
komt, maar
overwonnen
uurlijk. Maar

in de saecu-
dale is er
ldigheid ge-
dan bij den
worden wil,
laat hij aan

ugustinus en
of. Haitjema
i de kerk.
geredigeerde
o.m.:

i de Gerefor-
weten „binnen
ommissie van
n, onder meer
die thans niet
en brief met
de getrouwen

ij Dr Geelker-
Christelijke
temd voor de
hilder de op-
de Algemeen-
iet gewenscht
oen.

op zijn plaats
Post" gedepo-
Hoe ik 't dan
te blijken,
geval, de ge-
deze kwestie
en vernemen.

en heer Ha-
p één voor-
egt, wat ik

geschreven heb. Want wat hij ervan maakt, dat heb ik nu juist niet gezegd. Zoodra hij mijn opmerking zuiver weergeeft, zal ik graag met een toepasselijk woord tot hem overkomen.

Het mystificatie-telegram.

In vervolg op wat wij van Prof. Kuyper overnamen met betrekking tot het valsche telegram, nemen we over wat Dr Geelkerken zegt in zijn Kerkbode:

Mijnerzijds wil ik nu reeds mededeelen, dat dien Vrijdagmorgen mij niets bekend was van het „telephonisch bericht" uit Amsterdam, noch van het onderhoud der twee kerkeraadsleden van Amsterdam-Zuid met de hoogleraren Bouwman en Kuyper, noch van hun voorstel aan die twee kerkeraadsleden. Eerst laat in den namiddag van dien dag, bij hun thuiskomst uit Assen, hebben die twee mij het papierje laten zien, waarop de door Prof. Bouwman bedoelde voorstel was neergeschreven. Toen hoorde ik er voor het eerst van. En toen was het geval met het mystificatie-telegram reeds enkele uren aan mij bekend.

We plaatsen dit deel van Dr G.'s artikel zuiver uit plichtgevoel, hoewel met afwachting van nader bericht. Want dat hij de waarheid lief heeft, gelooven we ondanks de laatste weken nog. Dat hij ze evenwel spreekt, gelooven we sinds eenige weken niet meer.

Waarom niet? Dat komt nog.

Dr Geelkerken en de waarheid.

Dr J. G. Geelkerken schrijft in zijn Kerkbode, dat de kerkelijke pers dit van hem bewoert:

Hij loochent de wonderen, alle wonderen, ja het bestaan van God. Hij verdampt en verphilosofeert alle werkelijkheden, alle feiten, alle historie der Schrift tot ideeën, symbolen en dergelijke rare dingen. Hij, onwetenschappelijk, onlogisch, niet „bij" in de Theologie, enz. scheurt blad na blad uit den Bijbel, totdat alleen de omslag van het boek overblijft. Hij geloofd niet aan den zondeval, niet aan de kribbe, het kruis, de opstanding, enz. enz. Hij is vrijwel in leer en in leven de verschenen Anti-christ, zoo niet de incarnatie des Satans zelve.

HIER IS NATUURLIJK GEEN WOORD VAN WAAR. Het is dezelfde manier van onwaarheid spreken, als de „N. R. C." volgde, toen zij lasterde, dat de Synode Dr G. zou hebben verweten, dat hij de onkuisheid in de hand werkte.

En dan durft deze man nog beweren, dat in de „Amst. Kerkb." „anoniem" tegen hem geschreven wordt. Wie ook tegen de „Amst. Kerkb." bezwaren zou mogen hebben, niet de man, die een heel legertje van anoniemi heeft in de groote bladen, en die van dat legertje weer een behoorlijk eskadron anoniem laat schrijven in zijn twee bladen. En was Silvanius ook onder het gehoor, toen dit werd gezegd?

Hoe er gepropageerd wordt en aangedikt, laat o.a. Ds Hagen zien in de „Delftsche Kerkb." Hij herinnert aan de mededeeling, dat Dr G. tot spreekbeurten was uitgenoodigd in verschillende plaatsen, waaronder ook Delft:

De heele zaak komt hierop neer, dat al maanden geleden Dr G. aangezoekt was voor een spreekbeurt door de Geref. Studentenveren. (S. S. R.) alhier. Die lezing is herhaaldelijk uitgesteld moeten worden (door Dr G. zelf) en valt nu dus toevallig in deze periode van ons kerkelijk leven.

Nu kan ik wel begrijpen, dat men een tamelijk mager lijstje van plaatsen waar men naar het nieuwe licht verlangt, graag nog zoo groot mogelijk maakt, maar de bijvoeging van Delft was dan toch eigenlijk onzuiver, en gaf een onjuisten kijk op den toestand in ons land.

Misschien is het goed voor de zuiverhouding van de feiten zoowel met betrekking tot de actie-Geelkerken als tot de studenten, ook eens mee te deelen, dat dezelfde kring van studenten NA de afzetting van Dr G. een spreker, van wien bekend was, dat hij met de Synode instemde, heeft uitgenoodigd over de zaak te komen spreken. En dat nog wel nadat diezelfde spreker in een andere afdeling van de Geref. Studenten in een tweetal vergaderingen de zaak der Synode had verdedigd, gelijk de Delftsche afd. ter oore gekomen was. Men moet nuchter blijven. En bedenken, dat niet ieder een alles in de krant zet, — in den regel.

Hoe Dr G. tegenwoordig oreert, bewijst ook Ds A. Jansens, die hem te Gouda heeft hooren spreken. In de „Goud. Kerkb." zegt hij:

Maar hij heeft vele Predikanten verdacht gemaakt. Hij heeft gewoonweg den draak gestoken met de Synode. Haar beschuldigd van onrechtvaardigheid, van kerkelijke tyrannie, van ketterij, van belustheid op Geelkerkianisch bloed, van huichelarij, van kwasië een air aannemend hem te willen behouden, doch met het doel hem „weg te werken" met vroom gedoe en roerende geboden, van kerkrechtelijke nonsens verkopen, enz. enz.

De methode van Dr G. vindt navolging. Men leze in de „Amst. Kerkb." een stukje, dat Dr G. anoniem, en dat ik redactioneel acht:

In een verhaal van een dreigend conflict tusschen den predikant eener Gereformeerde kerk en den kerkeraad, wordt het geval toegespitst op de volgende wijze: De predikant wordt door zijn gemeente op de handen gedragen, maar men vreest, dat de vrees voor de Synode ten slotte sterker zal blijken dan de liefde voor den predikant.

Dat zinnetje moet men nu eens goed ontleden om te zien, waarin eigenlijk de fout schuilt; n.l. dat men den lieden tracht wijs te maken, dat die Synode eigenlijk

is een soort van bullebak, die het er op toelegt een predikant weg te werken van de plaats, waar hij staat. Men kan beter weten.

De oude methode: den tegenstander eerst anders voorstellen, dan hij is en dan er op los trekken. „Hoe noemt men dat?"

De verdrukte wetenschap.

Vanwege den op de vrije wetenschap geoeffenden tyrannieken dwang (men kent de bewering van Dr G. c.s.) is het goed, tot geruststelling der conscientie, van de volgende uittalingen kennis te nemen:

Eerst Prof. Grosheide in „N.-H. Kerkb.":

Men heeft geroepen van gevaar voor de wetenschap, bepaald voor de natuurwetenschap, alsof ze iets te maken had met het verhaal van den val des menschen.

Men heeft gemeend, dat de vrijheid der wetenschap was afgesneden. Maar stel, dat een geneesheer een bijzondere geneeswijze vond en er enkelen voor wist te winnen, doch dat een groot gezelschap van medici, gesteund door een tiental hoogleraren, eenparig tot de slotsom kwam, die geneeswijze is gevaarlijk, zou men dan den predikant, die het toch voor haar opnam, niet eenparig voor onwjs verklaren? Zoo is het hier gegaan. Ons volk is een theologisch volk en daar kan men dankbaar voor zijn. Maar zou het toch niet beter zijn, als men over theologische onderwerpen in de eerste plaats naar de theologen luisterde en niet aansloot bij een, over wiens wetenschappelijkheid waarlijk niet alleen van onze zijde de staf is gebroken?

Met fijne ironie zegt Ds Ferwerda in de „Amst. Kerkb.", na herinnering aan de jongste brochure van Prof. Aalders waarin deze als vakman zich met de Synode geheel vereenigt:

Dat doe ik ook van harte. Maar ik ben geen man van wetenschap. Daarom schrijf ik geen brochure's maar lees ze. En herlees ze. Ik laat mij gaarne inlichten en voorlichten door deskundigen. Ik laat mij gaarne onderrichten door gidsen, die niet over allerlei dingen beschouwingen houden, maar die den weg wijzen. Ik meen, dat dat mijn roeping is. En ons aller roeping. Vooral in dezen ernstigen tijd, waarin allerlei gidsen zich opwerpen, die wel heel vrijmoedig redeneeren, maar die vaak zelf niet wegwijzen bliken te zijn.

Terloops herinner ik er aan, dat in „De Hervorming" Ds Toxopeus van een vergadering van moderne predikanten zegt:

Des te meer te betreuren is het, we griepen even terug naar een reeds door ons gemaakte opmerking, dat onze hoogleraren, enkelen uitgezonderd dan, in den laatsten tijd meer en meer de gelegenheid laten voorbijgaan om op onze vergaderingen het woord te voeren en dingen recht te zetten die wellicht scheef staan.

Zoo spreekt een moderne over zijn hoogleraren. Maar wij hebben tegenwoordig blanskaken, die het 5e gebod niet meer kennen, en die alle hoogleraren met één handgebaar tegelijk overhoord gooien. Ds Ferwerda heeft weer voor hen een opmerking:

In de dagen van den Arminiaanschen strijd waren er Remonstranten, die op gelijke wijze de Dordtsche Synode verweten, dat deze een onbetekend leer-geschild ophies tot een zaak van het hoogste gewicht. Volgens hen was juist het punt in kwestie „het schrapel van de nagel qualijk weerdt" en was er eigenlijk geen sprake van een diepgaanden strijd: de tegenover elkander staande meeningen verschilden al even weinig als „een sieck wijf ende een krancke vrouw".

Over de wetenschappelijke ondersteuning van zijn gevoelen door Dr Geelkerken schrijft Prof. Bouwman in „De Bazuin":

Men kan dan ook werkelijk niet anders zeggen dan dat de manier waarop Dr G. heeft getracht de mogelijkheid te vindiceren van een andere verklaring der gegevens van de slang, haar spreken en de beide boomen, wetenschappelijk niet slechts onhoudbaar, maar eenvoudig onbestaanbaar is, en wanneer op zulke losse gronden duidelijke uitspraken der H. S. worden aangevochten, kan dit niet anders dan funest zijn voor het Schriftgezag.

Een en ander komt ter sprake in de brochure van Prof. Aalders. Hieruit citeert Ds Meynen in de „Dordtsche Kerkb.":

Op de vraag of hij gegevens had uit de oud-oosterse wereld, die hem grond gaven om deze vier punten disputabel te stellen, was het antwoord ontkennend.

De schrijver behandelt verder het gebrek aan degelijke fundering van Dr G.'s bezwaren.

Waar deze toch erkent dat het Paradijs te beschouwen is als een op een bepaalde geografische plaats gelegen hof, waarin zintuigelijk waarneembare boomen stonden, is het niet te verklaren, waarom hij niet zou aannemen, dat ook de beide bijzondere boomen zintuigelijk waarneembaar waren.

En Ds Schoonhoven brengt dit uit de brochure naar voren:

En — opmerkelijk — dan zegt Dr Aalders (blz. 1 en 2 van diens brochure): „En al wederom op dezelfde bladzijde (n.l. van de Encyclopaedie III 115) vinden wij de veelzeggende uitspraak, dat hij al wat tevoren gezegd werd over de vrijheid van exegese — en dit gedeelte wordt door Dr G. in zijn antwoordmemorie niet geciteerd — „natuurlijk... alleen sprake is van uitwendige gebondenheid; want inwendig gebonden te zijn is juist het kenmerk van echte vrijheid. Vrije ademhaling is een ademhaling, die volkomen aan de wetten der ademhaling beantwoordt". En dan wordt deze inwendige gebondenheid als volgt nader uitgewerkt — hier citeert, althans gedeeltelijk, ook weer Dr G. —: „exegese van een enkelen tekst, enz."

Hier vindt ge ook in dat weglaten van een stuk uit

een citaat een proeve van het niet juist, in ieder geval niet volledig citeeren, wat zeker misleidend moet werken, waar Dr G. daar het pleit voert voor vrije en niet-gebonden exegese.

De Miedema in „Gron. Kerkb." haalt deze voorbeelden uit de brochure aan:

Op die manier zou men het regenen van het manna kunnen gaan opvatten als een bloote uitdrukkingswijze voor de bijzondere zorg van God ten aanzien van Zijn volk, een vertolking van de waarheid, dat de Heere onder alle omstandigheden voor dat volk zorgde, ook in de moeilijkste tijden.

Zoo zou men het vallen van de muren van Jericho kunnen verstaan als een teekening van de snelle en plotselinge inneming van de stad.

De groote daden van Simson uitleggen als een beschrijving van de heldhaftigheid, waarmede een kleine minderheid der Israëlieten zich te weer stelde tegen de overmacht der Philistijnen.

Het doen bovendien van het ijzer door Elisa beschouwen als louter teekening van diens hulpvaardigheid bij het oprispen daarvan.

Den worm, die Jona's wonderboom stak, verklaren als niet meer dan het zinnebeeld van de Almacht Gods, die een boom in één nacht kan doen verdorren.

De wonderse bewaring van de drie mannen in Nebukadnezar's vurigen oven zou kunnen worden ge-exegeseerd als een schildering van de wonderse bewaring van Israël in den vurigen oven der Babylonische ballingschap.

Ten slotte zou zelfs van de machtige centrale heilswonderen, van Jezus' wonderse ontvangenis en geboorte, van Zijne opstanding en hemelvaart, wel een andere en nieuwe „verklaring" kunnen worden gegeven, die deze wonderen van hun feitelijk karakter beroofden.

Om te voorkomen, dat Dr G. weer gelijk zou krijgen, als hij beweert, dat men hem dit alles in de schoenen schuift als zijn eigen reeds bestaande meening, herinneren we aan Ds Hogenbirk's opmerking in de „Charloishe Kerkb.":

Wij gelooven graag, dat Dr G. de leervrijheid niet bedoelt. Maar waarom dan de deur voor haar open willen houden? Wij gelooven zelfs graag, dat Dr G. ook niet bedoelt deze deur te openen. Maar waarom zich dan niet laten overtuigen, dat hij bezig is te doen, wat hij zelf niet begeert?

Ja, waarom? Dr Geelkerken zegt natuurlijk: omdat men niet wilde wachten, totdat de nitbouw der belijdenis aan de orde kwam. Maar Prof. Bouwman zei daarvan in „De Bazuin":

Indien Dr G. met argumenten uit de H. Schrift en uit de Belijdenis was gekomen om zijn bezwaar toe te lichten, dan had de Synode zijn voorstel kunnen overwegen. Maar nu hij door het disputabel stellen van de zintuiglijke waarneembaarheid van het Paradijs, de boomen, en de voorstelling van den val, zooals deze in Gen. 2 en 3 gegeven is, klaarblijkelijk de feitelijke mededeelingen der H. Schrift in twijfel trok, zonder daarvoor iets in de plaats te stellen, nu kon de Synode op zijn voorwaarde niet ingaan. Indien zij dat gedaan had, zou zij de deur geopend hebben voor allerlei willekeur.

Bijkomstigheid of hoofdzaak?

„De Heraut" zegt over het paradijsverhaal,

dat wat men dan „bijzonderheden", ondergeschikte „detailpunten" noemt, juist in dit verhaal geen bijkomstige dingen zijn, maar het feit zelf raken, waarin volgens de Schrift de zondeval heeft bestaan. Tot Christus werkelijke geboorte doet het er niet toe, of er een stal en een kribb is geweest en herders in het veld, want als ik dat alles wegdenk, blijft de geboorte van Christus toch evengoed vaststaan. De opstanding van Christus blijft een feit, ook al zouden de vrouwen, die naar het graf opgingen, de engelverschijning, die hun te beurt viel, de steen, die afgewenteld was van het graf, symbolisch worden verklaard. Maar hier is dit niet zoo. Want als de Schrift ons leert, dat de zondeval van den mensch daarin bestaan heeft, dat hij Gods gebod overtrad en at van de hem verboden vrucht, dan kan men niet zeggen, dat het tot het feit van den zondeval niet af doet, of er een werkelijke boom is geweest. Immers die boom is niet een „bijzonderheid", die evengoed uit het verhaal kan wegge laten, maar met de werkelijkheid van dien boom staat of valt het feit van den zondeval zelf. Was er geen werkelijke boom, dan was er ook geen werkelijke vrucht, en dan kunnen Adam en Eva van die vrucht ook niet werkelijk gegeten hebben. En wat blijft er dan over van het proefgebod en wat van de overtreding van dit gebod, die de Schrift als den zondeval ons verhaalt?

Dat het hier niet over „enkele bijzonderheden" maar over een der hoofdzaken gaat, wordt nog aldus toegelicht:

Alleen dan staat de schuld van den mensch vast, wanneer ik belijden moet: het lag niet aan uw scheppingsdaad o God; niet aan de overmacht van den verleider; niet aan de zwaarte van het proefgebod dat menselijke kracht te boven ging, maar alleen daaraan, dat de mensch moedwillig uw gebod overtrede heeft. Maar dan kan die schuld bekentenis ook niet rusten op een symbolische voorstelling van een ongekende en voor mij onkenbare zonde. Want van een zondedaad, waarvan ik niet eens weet, waarin ze in werkelijkheid bestaan heeft, kan ik het schuldig karakter niet inzien.

Heezeer allerlei volksvoorlichters den kijk op exegetische en hermeneutische methoden kwijt zijn, leert o.m. Ds A. B. te Winkel, die in „Ons Eigen Vaandel" zich aldus laat zien:

En de predikers in de Gereformeerde Kerken zullen moeten oppassen, als zij preeken over de verzoeking in de woestijn, want die berg, waarop alle koninkrijken der wereld getoond zijn, moet nu een zintuigelijk

waarneembare berg zijn en hoe staat het met die bellen der paarden uit Zacharia, waarop zal geschreven staan „de heiligheid des Heeren“?

Dit staat nu heusch in een „theologisch“ tijdschrift. Heeft ook deze theoloog nu nog nooit bedacht, dat een historisch bericht en een visioen van Zacharia niet op dezelfde manier moeten behandeld worden?

Over het kerkrecht.

Prof. Kuiper zegt in „De Heraut“:

Wat Dr. Geelkerken zelf betreft, meenen we, dat hij, zoodra hij weigerde de gevraagde verklaring te onder tekenen, zedelijk verplicht was geweest, zijn ambt in onze Kerk naar te leggen. Nu hij dit niet deed, dwong hij zelf de Synode, hem te schorsen en af te zetten.

Van Ds v. Lummel is deze opmerking in de „Brielsche Kerkb.“:

En ook bij Art. 79.

Wat is de klare zin van dit Artikel?

Een kerkeraadslid kan niet afgezet worden of zelfs maar geschorst door den Kerkeraad alleen.

Dan moet er minstens één genabuurd kerk bij wezen.

Voor een Dienaar des Woords is de rechtspositie nog versterkt.

Hij kan niet afgezet worden dan door de Classis.

Zoo stond het in de Kerkordening tot 1905.

In Utrecht is er toen nog bijgekomen het advies der Deputaten van de Part. Synode.

Wij herinneren ons niet, dat er toen bezwaar is gemaakt, omdat de Part. Synode er bij gehaald werd.

Dat men toen beweerde heeft: dat mag alleen de Classis beoordeelen.

Men heeft verstaan: dat is rechtszekerheid temeer.

Hoe kan men dan nu bezwaar maken en zich op dit Art. beroepen, als de kerken in Classis en Part. Synode vergaderd, dat oordeel of er tot afzetting moet worden overgegaan overlaten aan de vergadering van alle kerken?

Is daar rechts krenking?

Als de Classis eens in zekere ongerustheid eene beslissing had genomen; als er beroep op de Part. Synode was gevolgd; men had dan de zaak naar de Generale Synode gebracht, welke meerdere rechtszekerheid zou men dan gehad hebben?

En Prof. Grosheide zegt in „N.-H. Kerkb.“:

Onze kerkelijke vergaderingen zijn geen dispuut-colleges, waar men eens over allerlei onderwerpen praten gaat. Er worden alleen die kerkelijke zaken behandeld, die wettig aan de orde komen. De Generale Synode kan er niets aan doen, dat ze juist die punten en geen andere te behandelen had. Deze punten waren haar voorgelegd en deze had ze te onderzoeken. Ze had niets meer en niets minder te doen. Het is niet te verstaan, hoe men daar nog over gepraat heeft, hoe men iets anders heeft kunnen verwachten, hoe men om studiecommissies en wat dies meer zij, heeft gevraagd. Doet men dat bij een rechtbank, die een bepaalde zaak te behandelen heeft?

Het geval-G., zegt de hoogleeraar, is niet een incident, maar een symptoom. Er zaten anderen achter, die meenden het te mogen aanwenden voor verkrijging van eigen verlangens.

De comité's van actie.

Over de werkzaamheid van het Amsterdamsche comité van actie contra de Synode zegt De Lindeboom, na vermelding van de poging van den kerkeraad om de bezwaarden te ontmoeten op een zijnerzijds daartoe belegde vergadering:

Toen het „comité“ van de leden der commissie zijn zin niet kon krijgen, wierp het zich op als een „tegenkerkeraad“ over een deel der gemeente. Per circulaire drong het bij de bezwaarden er op aan, de nitgeschreven vergaderingen niet te bezoeken, en stelde het alle pogingen in het werk, die te doen mislukken.

Het is daarin gedeeltelijk geslaagd.

Niet geheel. Ondanks de agitatie kwamen er bezwaarden op, eenmaal zelfs ruim de helft der genoodigden. En wat bleek? Dat het „comité“ niet eens opdracht had te handelen, zooals het deed. Door onderscheidene bezwaarden werd hun verantwoordiging uitgesproken over de handelwijze van het „comité“, wyl het zonder eenigzins lastgeving hunnerzijds tegen den kerkeraad optrad, en deze de leiding uit handen wilde nemen.

Men ziet dus waar het heengaat.

Ds v. d. Sluis zegt in de „Goudsche Kerkb.“:

Door comité's tot herstel der eenheid wordt echter de scheur groter gemaakt. De bewonderaars van Dr. Geelkerken zijn dikwijls, zonder het te willen zijn vijanden geweest.

Anderen spreken in gelijken zin.

Aan Ds Kersten.

Ds Kersten heeft, gelijk alle omstanders, de Synode van Assen ook al gespannen achter zijn stokpaardje. Ds v. d. Sluis, die over de ethischen en boek schreef en over de conventiekels artikelen, en dus naar beide zijden georiënteerd is, zegt:

Ds Kersten heeft onlangs geschreven, dat de kwestie Dr. Geelkerken een vrucht is van het intellectualisme, van de anti-bevindelijke, de voorwerpelijke richting, die zijns inziens, in de Gereform. kerken van Nederland heerscht.

Dit is onjuist. Laten wij voor een oogenblik eens aannemen, dat waarlijk de voorwerpelijke richting in de Gereform. kerken heerscht, zooals Ds Kersten beweert, dan ponsen wij de stelling, dat de Heilige Schrift veiliger is bij de voorwerpelijke dan bij de bevindelijke richting, die in de kringen van Ds Kersten den boventoon heeft. De Synode van Assen heeft met groote eenstemmigheid het standpunt van Dr. Geelkerken veroordeeld: zouden de gemeenten, tot wie Ds Kersten behoort, dit ook gedaan hebben, als iemand uit haar midden het gevoelen van Dr. Geelkerken op gemoedelijke, mystieke wijze in de daarbij passende bewoordingen had voorgedragen? Wij betwijfelen het. In bevindelijke kringen houdt men nog al van het vergeestelijken der Schrift. Stel u nu voor, dat iemand uit de kringen van Ds Kersten eens voor den dag kwam met de bewering, dat hij zoo werkzaam had mogen worden met de boomen in het Paradijs en met de slang en haar spreken en er zulk een licht over gekregen had, dat die boomen en de slang niet letterlijk maar geestelijk moeten worden verstaan, zou die niet veel bijval vinden? Wij zijn er niet gerust op.

Het artikel staat in de „Goudsche Kerkb.“

K. S.

KERKNIEUWS.

GEREFORMEERDE KERKEN.

Tweetal te:

Bilgersberg (Straatweg) J. Hilbeard te Noort-Scharwoude en A. Wijngraarden te Baarland.
Kampen (vac. J. J. Westerhoek v. Fortent) J. W. Essink te Eindhoven en C. v. d. Waarde te Gortdijk.
Zuid: J. v. d. Meulen te Hartogentouch en J. L. v. d. Wolf te Kralingen.

Beroepen te:

Bunschoten-Spakenburg (A.) W. Sonen te Opperdoes.
Driezum: cand. J. C. Haartsen te Oost-Souburg.
Oud-Vossem: A. Wijngraarden te Baarland.
Raard (bij Dookum): cand. J. C. Haartsen te Oost-Souburg.
Rhoon: J. A. Schep te Dronryp.
Huisdun: S. v. Leeuwen te Franeker.
Zaandam (vac. J. A. de Vries): G. Laarman te Klundert.

Bedankt voor:

Heinemoort: S. de Vries te Amst-Vollenhove (B).
Kamerik: G. Veenendaal te Amerongen.

Afscheid van:

Hoorn: F. Zantinge. Tekst Filipp. 1:27a.

CHR. GEREFORMEERDE KERK.

Beroepen te:

Nieuwendam (als voorganger): L. Holtrigter, hulppr. Belg. Chr. Zendingkerk te Gent.

GEREFORMEERDE GEMEENTEN.

Tweetal te:

Liden: H. Kiviet te Veenendaal en A. de Bois te Dirksland.

Bedankt voor:

Ridderkerk: H. Kiviet te Veenendaal.
Tholen: J. Fraanje te Barendeld.

NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK.

Beroepen te:

Heemse: cand. L. J. C. Visbeek te Nijmegen.
Heukelum: J. F. Lijzen te Nigtevecht.
Waarher: G. C. Severijn te Schelluinen.
Wommels e.a.: F. W. Doers te Abbekerk.
Zuiden: P. C. de Groot te Vianen.

Aangenomen naar:

Bathmen (O.): B. Klein Wassink te Leeuwarden.
Linschoten: D. Plantinga te Elburg.
Nieuwendam: D. Faber te Tilburg.
Odoorn: J. W. Nieuwenhuizen te Anna ter Muiden.
Ummiden: H. J. Dijkmeester te Wismum.

Bedankt voor:

Duikdoot: W. W. Siddé te Oude- en Nieuwe Watering.
Elsenvijk: E. van Asch te Daarle (O.).
Bergambacht: D. Th. Keek te Garderen.
Gendt: H. Kluis te Angeren.
Oudekerk a. d. Haaft: D. Th. Keek te Garderen.
Zegveld en Oudewater: D. Plantinga te Elburg.

Afscheid van:

Leiderdorp: G. Tiebelaar. Tekst Joh. 20:30.
Sexbierum: N. C. J. de Meijer. Tekst 1 Petr. 1:23-25.
Zwolle: A. de Haan. Tekst Openb. 2:8b.

„De Reformatie“ is door zijn groote oplage HET blad voor FAMILIE-ADVERTENTIE. Onze Gereform. kringen gelieven daarmede te rekenen.

?? WAAROM ??
GEEN ADVERTENTIE VAN U OP DEZE PLAATS?

Uw succes ware verzekerd!!

TE KOOP GEVRAAGD:

Dr. A. Kuiper, Onze Eeredienst
— Tractaat-Reformatie . . . 4.—
— Dietaten Dogmatiek . . . 2.—
— E. Voto Dordrecht . . . 12.—
— Uit het Woord, 6 dln. . . 7.—
— Ons Program . . . 4.—
— Werk v. d. H. Geest . . . 8.—
Dr. Bavinck, Magnalia Dei
— Dogmatiek, 2e druk . . . 20.—
Dr. Woltjer, Woord Gods
— Gedet, Lukas . . . 5.—
— Gedet, Romeinen . . . 4.—
— Dichtsel Bijbelverkl., 5 dln. . . 40.—
— Gravemeyer, Geloofsleer . . . 7.—
— Hoedemaker, Handb. O.T. . . 3.—
— Overdenkingen, p. jaarg. . . 1.—
— Erskine, Al de Werken . . . 12.—
— Durham, Openb. v. Johan-
— nes, 2 dln. . . 7.—
— Jesai 53 . . . 4.—
— Vermeer, Catechismus . . . 6.—
— Oefeningen . . . 2.—
— Love, Al de werken . . . 8.—
— Comrie, H. Catechismus . . . 2.—
— Keil und Delitzsch, A. T. . . 50.—
— Dr. Gunning, Blikken
— Openbaring . . . 7.—
— Boek der Toekomst . . . 4.—
— Van Andel, Lukas . . . 3.—
— Johannes . . . 3.—
— Romeinen . . . 2.50
— Hebreën . . . 2.—
— Kok, H. Catechismus, d. I . . . 4.—
— Aanbiedingen no. 2000, Bureau
— van dit Blad.

Voor een goede Kerkelijke Administratie

gebruik men onze REGISTERS tot het inschrijven van

Doopleden, Lidmaten in vollen rechte en Huwelijksinzegeningen

in iedere dikte verkrijgbaar

Proefvellen op aanvraag ter inzage

Verder zijn bij ons verkrijgbaar:

Attestatiën voor Doopleden

„ „ „ Lidmaten in vollen rechte

Berichtkaarten verhuizing leden -

Credentiebrieven

Beroepingsbrieven met Salarisregeling

Goes OOSTERBAAN & LE COINTRE

GANZEVOORT'S ORGELHANDEL - ZWOLLE

MANNBORG LIEBIG LINDHOLM	Vraagt Catalogus	WORCESTER STANDARD HILDEBRANDT
RUILEN	VERHUREN	REPAREREEN

DOELMATIGE RECLAME VERGROOT DEN OMZET!

DE REFORMATIE

biedt een uitgezochte gelegenheid tot het maken van reclame onder koopkrachtig publiek.

Vraag nog heden voorwaarden bij abonnement.

ZENDINGSLIEDEREN

verzameld door een onderwijzer eener Kinderzendingsschool.

Dit bundeltje bevat 38 Zendingssliederen, op daarbij aangegeven, alom bekende wijzen, te zingen door kinderen en groteren. Te gebruiken zoowel op kinderzendingsscholen als op andere zendingssamenkomsten.

Prijs f 0.35; bij minstens 50 ex. à f 0.20 per ex.
GOES. OOSTERBAAN & LE COINTRE.

ONESIFORUS-BANK

Mij. tot Geldverschaffing voor Kerk- en Schoolbouw

UTRECHT

GEeft uit:

4½% 10-jarige Obligaties.

in stukken van f1000.—, f500.—, f250.— f100.— en f50.—

Prospectus op aanvraag verkrijgbaar bij de Directie der Bank
VOORSTRAAT 78 — UTRECHT.

GROEN

ELOUT

MACKAY

KUYPER

LOHMAN

DE VISSER

Van bovenstaande pleitbezorgers van het Christelijk Onderwijs lieten wij **GROOTE PORTRETTE** vervaardigen in koper-diepdruk. De prijs van dit zestal portretten in lijst (buitenmaat 37 x 46 c.m.), verpakt in kist, bedraagt f 30.— inclusief emballage. — Bestellingen kunnen onmiddellijk worden uitgevoerd.

GOES.

OOSTERBAAN & LE COINTRE.

Hebt Gij al kennis gemaakt met

DE MAATSCHAPPIJ

Christel. Sociaal-Economisch Weekblad.

onder redactie van onze meest bekende mannen en vrouwen

?

Zoo niet, vrang dan nog heden proefnummers aan de **DRUKKERIJ ORANJE NASSAU BAARN**

Dit belangrijke, goed geïllustreerde tijdschrift, zoo goed als zonder uitzondering gunstig beoordeeld en door de Christelijke Pers hartelijk aanbevolen, kost slechts f 2.50 per halfjaar en valt daarom onder het bereik van ieder, die op Sociaal-Economisch gebied voorlichting van Christelijke Voormannen wenscht.

Ondergeteekende

te

adres

abonneert zich op wenscht proefnummers v.

De Maatschappij

In open envelop geaan-
keerd met 2 cts. postzegel
te zenden aan de Drukkerij
Oranje Nassau te Baarn.

Medewer-
dam:
Kun-
dam:
Tilburg

Prof. D.

INHOUD: Van
Schrift: Zee-
Leven: Syn-
Ballmann en
maatschappij
Pol. en Soc.
De ontaker
de modern
kerken: Re-
nieuws.

VAN KE

Wie tracht
den Messias
van zijn vers
aan de gedac
laring het v
waarschijnlijk
propheten wo
voor de toch
verkoondiging
vergeet te ce
kanonieke,
hier spreek
de Messias
voorschijn ti
gedachte, da
langz. organi
gaande eeuw
gelaten. Te
messias, die
(reformatie)
de idee, alth
nieuw begin
den plaatsen
dividen ten
schisma). O
dag van de
zou worden
wind aan zij
is weer een
menselijke
gelijk zou z
het uiterlijk
toezet in d
woon en wer
mysterie van
messiaansche
daarmee is,
wonderen, d
afwikkeling
Jezus' wond
den: plotsel